En mänsklig rättighet att känna sig säker?

En moralfilosofisk studie om vapenexport och rätten till säkerhet

av Jonathan Demner

Abstract

This article concerns the moral dimension of arms trade, and especially how the arms trade bears on a basic right to security. Through arms trade, states are able to acquire the means to uphold a right to security and protect their citizens from physical dangers. On the other hand, weapons are bought for their capacity to kill and cause severe injuries – thus violating a basic right to security. Making use of thought experiments, the article seeks to identify the moral principles by which arms trade should be undertaken to be morally permissible in accordance with a basic right to security. The author argues that conducting arms trade should be considered as an act of *enabling* harm, which renders a party morally responsible if the resources from an arms trade deal are used to inflict harm on a third party. Conducting arms trade with respect to that moral responsibility implies that it is permissible to trade weapons only if such an act does not contribute to a violation of the right to security. However, the author argues that enabling harm can be justified if it prevents a greater violation of the right to security. The article concludes that the act of trading arms in accordance with a basic right to security should be conducted with an understanding of *necessity* and *proportionality* and with respect to a *time perspective of the present and future*.

MÄNNISKAN HAR SANNOLIKT bedrivit handel med vapen lika länge som hon har ägnat sig åt krig och konflikt; vi kan till exempel föreställa oss förhistoriska människor som byter pilspetsar och vässade stenar med varandra för att förbättra sina chanser att övervinna sin fiende.[1] Att byta egenhändigt tillverkade pilspetsar skiljer sig dock på flera avgörande sätt från det vi idag kallar krigsmaterielhandel. Enligt historiker föddes en krigsmaterielindustri där vapen producerades och såldes i stor skala under den tidigmoderna tiden[2] och under lång tid därefter kunde vapentillverkare producera och sälja vapen relativt fritt från politisk inblandning. Det var först under mellankrigstiden som de flesta större länder gjorde ambitiösa ansträngningar att reglera produktionen av, och handeln med krigsmateriel.[3]

När besluten om krigsmaterielexport hamnar på regeringarnas bord, blir förbehållen flera. Den förhistoriska människan som bytte en pilspets mot en vässad sten hade möjligen sin familj eller stam i åtanke när hon gjorde affären, och för en vapentillverkare utan politiskt ansvar är det framför allt en fråga om ekonomi. Men när staten tar över ansvaret för att ge tillstånd till att sälja krigsmateriel har den flera betänkligheter att ta ställning till; den behöver tillgodose det egna intresset av säkerhet samtidigt som den följer sina övriga åtagandet. Ett möjligt scenario är till exempel att staten ska besluta om en krigsmaterielaffär med en i flera avseenden odemokratisk stat; att genomföra en sådan affär kan betraktas som omoraliskt, samtidigt som det kan finnas starka säkerhetspolitiska skäl att genomföra den. Det

uppstår således ett etiskt dilemma i det fall staten har ett säkerhetspolitiskt intresse av att exportera krigsmateriel, samtidigt som den har gjort utfästelser som är hindrande för en sådan affär.

Stora krigsmaterielaffärer kan ha betydande implikationer för en stats krigsmaterielindustri och i förlängningen dess militära förmåga och materielförsörjning. Om staten har skäl att genomföra en sådan affär, men samtidigt gjort utfästelser om att arbeta för demokrati och mänskliga rättigheter, kan det dock vara ett hinder för att genomförandet av affären. Det typiska landet i väst som har en egen krigsmaterielindustri och därmed ett behov av att exportera vapen, men som förpliktigat sig till att inte stödja någon form av förtryck, ställs därför i vissa fall inför ett etiskt dilemma när den ska besluta om att exportera eller avstå från att exportera vapen till andra stater. I allt väsentligt är det, som den politiska filosofen James Christensen har poängterat, *på grund av* att vapen har kapacitet att orsaka stor skada på liv och lem som andra stater vill köpa dem.[4]

Christensen menar dock att det är moraliskt tillåtligt för en stat att ägna sig åt handel om det sker med syfte att stärka *rätten till säkerhet*, vilket är människans grundläggande rätt att inte utsättas för fysisk osäkerhet. Detta eftersom staten genom att exportera eller importera vapen kan tillskansa sig resurser som är nödvändiga för att upprätthålla denna grundläggande rätt. Samtidigt innebär rätten till säkerhet att det är moraliskt otillåtligt att exportera vapen om detta medverkar till att människor utsätts för fysisk skada, till exempel i det fall vapen säljs till en förtryckande stat som sedan använder dessa mot sin egen befolkning.[5] För den stat som tar sina ställningstaganden om demokrati och mänskliga rättigheter på allvar men har säkerhetspolitiska intressen av att ägna sig åt handel med krigsmateriel innebär beslut om krigsmaterielexport därför ett etiskt dilemma om rätten till säkerhet, och hur exporten bör företas för att vara moraliskt tillåtlig i enlighet med denna.

Att utgå från en grundläggande rätt till säkerhet för att förstå krigsmaterielexportens moraliska dimension är inte en särskilt kontroversiell utgångspunkt. En svensk vapentillverkare beskriver till exempel i sin affärsvision att ”[d]et är en mänsklig rättighet att känna sig säker”, varpå de förklarar att säkerhet är ”…ett grundläggande mänskligt behov… ” som deras vapensystem är utformade för att skydda.[6] Den värdemässiga utgångspunkten, en rätt till säkerhet, betecknar i den meningen det som står i motsats till fysisk skada och – med vapentillverkarens egna ord – en mänsklig rättighet. Som Henry Shue konstaterat är det väldigt få människor, om ens någon, som på ett trovärdigt sätt kan förneka att människor har en grundläggande rätt att inte utsättas för mord, hot, våld eller tortyr.[7]

Eftersom en sådan grundläggande rätt kan såväl inskränkas som stärkas genom export av krigsmateriel verkar det vara ett hedervärt filosofiskt projekt att utvärdera på vilket sätt export bör företas för att vara moraliskt tillåtlig i enlighet med denna grundläggande rätt. I den här artikeln kommer jag därför, med utgångspunkt i Christensens resonemang om rätten till säkerhet och dess implikationer för handel med krigsmateriel,[8] söka identifiera de principer krigsmaterielexporten bör följa för att vara moraliskt tillåtlig i enlighet med en grundläggande rätt till säkerhet.

I den föreliggande studien kommer ett grundläggande antagande hos Christensen kritiseras, nämligen att den stat som säljer krigsmateriel till ett förtryckande regim är medskyldig till att *utföra* skada på dess medborgare,[9] varpå det argumenteras för att en krigsmaterielaffär snarare bör betraktas

som ett *möjliggörande* av skada. Detta har en rad viktiga implikationer för det moraliska ansvar som ett säljarland i en krigsmaterielaffär kan tillskrivas om någon tillfogas skada till följd av affären, och vad staten i fråga kan förväntas göra för att undvika en sådan moralisk börda. Avsikten med att explicitgöra och korrigera Christensens resonemang är att nå fram till hållbara principer som krigsmaterielexport bör företas enligt för att inte inskränka rätten till säkerhet. Syftet med att ägna sig åt detta kan förstås ur såväl moralisk som praktisk synpunkt.

De moraliska skälen, till att börja med, förstås utifrån den grundläggande rätten att inte utsättas för fysisk osäkerhet. Den grundläggande rätten gör det – såtillvida det inte föreligger några extraordinära omständigheter – moraliskt fel att tillfoga andra människor skada eller dödligt våld. Det står samtidigt klart att en rad mänskliga handlingar (bland dessa ingår handel med krigsmateriel) är sådana att människor kan skadas och dödas till följd av dem, varför det verkar finnas väldigt goda skäl att undersöka och identifiera sätt på vilket dessa handlingar går att utföra på moraliskt föredömlig väg – vilket i det här fallet innebär, i enlighet med rätten till säkerhet.

De praktiska skälen ligger i att stater kan ha en rad anledningar att vilja ägna sig åt handel med krigsmateriel, till exempel att förbättra sin egen militära förmåga. Av detta följer att det är en viktig fråga att utvärdera hur detta bör göras utan att bryta mot grundläggande moraliska uppfattningar, till exempel att det finns en rätt till säkerhet. Således har studien viktiga implikationer på ett praktiskt plan, då de är tillämpliga och användbara i verkliga situationer som innebär moraliska överväganden av detta slag. De teoretiska principer som formuleras i artikeln testas i ett avslutande stycke mot icke-moraliska fakta, vilket görs av två huvudsakliga anledningar. För det första tillämpas dessa tester som korrektiv till principerna för att blottlägga teoretiska problem med hur de är formulerade, för det andra förses läsaren här med några praktiska slutsatser som kan vara användbara för att tolka de enskilda principerna och deras praktiska tillämpningsområden.

Teoretiska utgångspunkter

Innan den initiala frågeställningen diskuteras ytterligare är det på sin plats att förklara vilka grundantagande studien stödjer sig mot. Till att börja med bör det nämnas att studiens teoretiska utgångspunkter, och till viss del även dess metodologi, hämtats från den filosofiska inriktningen reduktiv individualism (eng. reductive individualism). Inom teoritraditionen om rättfärdiga krig har utövandet av våld i strids- och krigssituationer traditionellt sett undantagits från de moraliska regler som rör bruket av våld i vardagen. Detta eftersom utövandet av våld i krig beskrivs som *sui generis*; som att det utgör ett eget, unikt, tillstånd som inte följer samma moraliska föreställningar som det vardagliga livet.

Denna uppfattning, den kollektivistiska, har på senare år utmanats av filosofer som tillskriver sig reduktiv individualism. De anför att trots faktiska skillnader mellan vardagen och striden, inte minst vad det gäller omfattningen av skada, utgör våldsutövandet i krig inte ett undantag till den moraliska föreställningsvärld som reglerar det vardagliga livet. Denna föreställningsvärld präglas av generella antaganden om att inte bruka våld men innefattar även undantag, till exempel i självförsvarssyften och andra situationer av våld mellan individer. Det verkar därför godtyckligt att hävda att våldet i krig måste bedömas enligt helt andra uppsättningar av moraliska regler. Våldsutövande i

krig utgör således inte ett eget undantag till skälen att inte bruka våld; det följer samma moraliska regler som våld mellan individer i det vardagliga livet och utgör en del av samma undantag.

Den individualistiska inriktningen menar därför att det endast finns en moralisk föreställningsvärld, och inte någon moral som sui generis existerar i strid.[10] Eftersom allt våld, även det i krig, följer de moraliska regler som gäller för individuellt försvar (eng. individual defence) bör moral bedömas utifrån hur individer agerar, snarare än hur stater eller andra kollektiva enheter agerar.[11]

I den här artikeln kommer det argumenteras för att en stat möjliggör skada om den exporterar krigsmateriel till en annan stat som utför skada med resurserna från sagda krigsmaterielaffär. Därför omfattas den gällande frågan om krigsmaterielexport av resonemanget om individuellt försvar trots att krigsmaterielexporten inte är en direkt handling i en krigssituation. Att artikelns författare ansluter sig till de grundläggande resonemangen hos reduktiv individualism tar sig följande uttryck: 1) de tankeexperiment som tillämpas angår individuellt försvar; 2) grundantagandet om att samma uppsättning moraliska regler gäller för individuellt försvar och för våld och skada i krigssituationer tillämpas konsekvent genom hela artikeln. Det görs därför ingen ytterligare distinktion mellan handlingar som görs av stater respektive individer; 3) när moraliska resonemang om individuellt försvar testas i tankeexperiment, tas det för givet att om individuellt försvar är otillåtligt i det gällande exemplet, gäller detsamma för en situation som inbegriper en stat (och på samma sätt är det tillåtligt för en stat om det är tillåtligt enligt exemplet).

Studien tar en värdemässig utgångspunkt – den grundläggande rätten till fysisk säkerhet – utifrån vilket frågeställningen besvaras. Den är i den meningen normativ,

vilket innebär att den tar sin utgångspunkt i en uppfattning om att det finns värden som är mer eftersträvansvärda än andra och således bör beaktas.[12] För att diskutera rätten till säkerhet och den moraliska dimensionen av krigsmaterielhandel kommer tankeexperiment och fingerade fall tillämpas. Avsikten med att tillämpa tankeexperiment med möjliga, men inte faktiska, scenarion är att fånga intuitioner om det moraliska värdet hos handlingar som i allt väsentligt liknar den handling som innebär export av krigsmateriel utan att verkliga omständigheter spelar in och överskuggar dessa direkta intuitioner. Intuitionen används således som ett verktyg för att testa resonemangs riktighet i relation till förnuftsmässiga svar och bekräfta eller falsifiera resonemang som förts.

Intuitionens roll inom filosofin är omdiskuterad, bland annat vad det gäller intuitioners tillförlitlighet och bevisvärde i filosofiska resonemang.[13] Det står dock klart att filosofer i stor utsträckning förlitar sig på intuitiva föreställningar om hur sakernas tillstånd *förefaller, verkar* eller *tycks* vara i frågor där det är svårt att nå slutsatser utan dessa omedelbara ingivelser.[14] I den metafilosofiska debatten har en rad konkurrerande tolkningar av *intuition* egentligen innebär förekommit, där ett svar är att det är en tro eller övertygelse om något. Bealer särskiljer däremot övertygelse och intuition, och menar att intuitionen är unik i att den handlar om hur något *verkar vara*. Därför beskriver Bealer intuitionen som det sätt på vilket något *intellektuellt sett verkar ligga till*.[15]

Eftersom det är möjligt att tro på något, till exempel en matematisk uträkning, utan att ha en intuition om att uträkningen *verkar vara* rätt (och för den delen är det likväl möjligt att ha en intuition om något utan att ha en övertygelse om det) tycks den åtskillna-

den vara rimlig. En annan träffande beskrivning av intuitionen som ett rationellt förefallande av något är att den ”… beteckna[r] förnuftets direkta, omedelbara skådande av verklighetens natur, av grundläggande och nödvändiga sanningar…”.[16] Med grund i detta förstår jag intuition på följande sätt: person P har en intuition I om det *intellektuellt sett verkar vara* I för P.

För det gällande syftet är det de moraliska implikationerna av den grundläggande rätten till säkerhet som är intressant, varför alla typer av pragmatiska resonemang utelämnas. Någon pragmatisk åtskillnad av olika typer av krigsmateriel tillämpas därför inte, en klassificering som till exempel kan baseras på huruvida krigsmateriel innehar *förstörelsebringande verkan*.[17] Jag ser en sådan uppdelning som godtycklig för det gällande syftet, då det inte är säkert att det föreligger en *moralisk skillnad* i att exportera krigsmateriel som i) har förstörelsebringande verkan och därför kan orsaka skada och inskränka rätten till säkerhet; och den typ av krigsmateriel som ii) används till att inhämta underrättelseuppgifter och planera insatser där krigsmateriel av den förra typen används, som är delar och komponenter till den förra kategorien eller som skyddar kombattanter vid användandet av krigsmateriel av den förra typen, men som *inte* i sig självt skadar eller har förstörelsebringande verkan.[18]

Människans grundläggande rätt till säkerhet skapar för staten motsvarande plikter att upprätthålla denna och se till den inte inskränks.[19] Med grund i detta utgår studien från en pliktetisk teori. Det innebär att en handlings moraliska värde avgörs av huruvida den är förenlig eller oförenlig med de plikter som angår den och att särskilda egenskaper hos handlingen i fråga avgör om den strider mot dessa plikter. Enligt den pliktetiska teorin är det förnuftiga och eftersträvansvärda att följa plikterna, varför en handlings moraliska värde inte enbart beror på vilka konsekvenser det medför. Det är till exempel moraliskt otillåtligt att skada en människa eftersom det finns en plikt att inte skada, såtillvida inte en annan plikt kräver det.[20] I det fall plikter hamnar i konflikt med varandra kommer specificering att tillämpas. Det betyder att räckvidden för den ena plikten begränsas på ett sådant sätt att pliktkollisionen upplöses.[21]

Utgångspunkten i en pliktetisk teori utelämnar inte möjligheten att förstå en handlings moraliska tillåtlighet utifrån konsekvenser. Om det enligt plikten är fel att döda, verkar det vara rimligt att enligt den pliktetiska teorin påpeka att det är värre från moralisk synpunkt att döda fem personer än att bara döda en. Även om det är en aspekt som rör konsekvenserna av en handling (den förra har större eller mer kännbara konsekvenser än den senare) är inte utgångspunkten konsekventialistisk.

Att ha rätt till något

För att påbörja undersökningen som ska leda fram till att identifiera de moraliska principer som krigsmaterielexporten bör företas enligt för att vara moraliskt tillåtlig i enlighet med rätten till säkerhet, är det inledningsvis nödvändigt att beskriva vad en rätt till fysisk säkerhet innebär. Henry Shue menar att en moralisk rätt består av ”…den förnuftiga grundsatsen för ett berättigat krav på att det faktiska åtnjutandet av något är garanterat på sociala grunder från överhängande fara.”[22] Att ha en rätt till något innebär således att ”…vara i en sits där det är möjligt att ställa krav på andra, och att vara i en sådan situation är, /…/ att falla under generella principer som ger goda anledningar till att få sina krav uppfyllda.”[23] Vidare menar Shue att en moraliskt rätt är,

i ordet rätta bemärkelse, att ha rätt till det som rätten ger rätt till. Det innebär att det *faktiska åtnjutandet* av en rätt egentligen består av åtnjutandet av rättens innehåll. Den människa som till exempel har en rätt att inte bli fysiskt överfallen kan åtnjuta *innehållet* av denna rätt; hon kan till exempel känna njutning eller frihet, eftersom hon inte behöver vara rädd att bli fysiskt överfallen.[24]

Shue särskiljer därefter den *grundläggande rätten* från den moraliska rätten; han beskriver den grundläggande rätten som ”… allas minsta möjliga rättfärdiga krav på resten av mänskligheten.”[25] En grundläggande rätt är grundläggande i den meningen att den är nödvändig för åtnjutande av någon annan moralisk rätt. Innehållet av den grundläggande rätten är således att kunna ha en moralisk rätt till något annat; det är den förnuftiga grundsatsen för ett berättigat krav som alla människor är berättigade och som ingen människa kan förväntas acceptera att leva utan. Shue beskriver att ”[n]är en rätt är grundläggande, är varje försök att åtnjuta någon annan rätt genom att offra den grundläggande rätten bokstavligt talat självförgörande…”[26] Argumentet för att människor kan ha en grundläggande rätt till något ser ut som följande:

1) Alla har rätt till något.
2) Vissa andra saker är nödvändiga för att kunna åtnjuta den första saken som en rätt, oavsett vad den första saken är.
3) Därmed har alla även rätt till andra saker som är nödvändiga för att åtnjuta den första saken som en rätt.[27]

Rätten till fysisk säkerhet

Rätten till säkerhet är den grundläggande rätten att inte utsättas för fysisk osäkerhet i form av mord, tortyr, våld eller överfall. Shue förklarar att det inte är möjligt att ha någon moralisk rätt om det inte finns en rätt till säkerhet, då avsaknaden av fysisk säkerhet gör människor oförmögna att ha någon moralisk rätt. Eftersom det inte går att åtnjuta en moralisk rätt – till exempel rätten till frihet – utan en grundläggande rätt till säkerhet är varje försök att föreställa sig åtnjutandet av någon moralisk rätt till priset av avsaknaden av rätten till säkerhet självförgörande enligt Shue.[28]

Shue medger att det finns människor vars vardag präglas av fysisk osäkerhet, till exempel människor tillhörande minoritetsgrupper som utsätts för systematisk diskriminering, men deras situation kan möjligen ses som ett bevis på att en grundläggande rätt till säkerhet är just grundläggande. Eftersom de inte ges någon grundläggande rätt till säkerhet, är de även berövade annat; de är inte i en sådan situation att de kan ägna sig åt njutningar och friheter som går bortom det grundläggande behov av säkerhet och är således berövade en hel rad moraliska rätter. Att människor har en grundläggande rätt till säkerhet ser Shue därför som en presupposition, alltså ett påstående som hålls sant genom yttrandet av andra påståenden. Om det existerar någon moraliskt rätt överhuvudtaget, finns det således en grundläggande rätt till fysisk säkerhet som alla människor är berättigade till.[29]

Den som har en grundläggande eller moralisk rätt har ett berättigat krav på att förvänta sig att vissa sociala arrangemang skapas eller upprätthålls som skyddar denna. Vad det gäller rätten till säkerhet består arrangemangen av system som syftar till att förebygga, upptäcka och straffa olika intrång i den grundläggande rätten, till exempel genom upprättandet av rättsväsende, ordningsmakt, fängelseanstalter samt ett skattesystem för att underhålla kostnaderna för detta.[30] Upprätthållandet av rätten till säkerhet

står därför i tre plikter som motsvarar den grundläggande rätten:

1) Plikten att inte eliminera en persons säkerhet – att *undvika* berövandet av deras säkerhet.
2) Plikten att skydda människor från berövande av deras säkerhet från andra människor – att *skydda* från berövandet av deras säkerhet.
3) Plikten att bistå säkerhet för dem som inte är oförmögna att själva tillhandahålla den – att *hjälpa* de berövade.[31]

Det innebär att den grundläggande rätten nödvändiggör sociala garantier i form av vissa sociala arrangemang, och att ”[e]n grundläggande rätt utgör den förnuftiga grundsatsen för ett berättigat krav på utförandet av, såsom det behövs, plikten att undvika, plikten att skydda och plikten att hjälpa…”[32] Shue förklarar vidare att det i ett organiserat samhälle inte är tillräckligt att de sociala arrangemangen skyddar från blotta hot utan att de utgör ett skydd av moralisk rätt i allmänhet.[33] Av detta följer att de sociala arrangemangen som samhället är förpliktigat till att upprätthålla eller skapa, bör vara utformade på ett sådant sätt att de syftar till att förhindra att skada tillfogas någon i största möjliga mån.[34] Detta gäller såväl den skada som människor kan åsamka varandra inom ett samhälle som den skada de kan åsamkas av andra, utomstående parter.[35]

Vapenexport och rätten till säkerhet

James Christensen menar att rätten till säkerhet rättfärdigar handel med krigsmateriel. Utgångspunkten är Shues resonemang om att alla människor har en grundläggande rätt till säkerhet och att staten därför har en motsvarande plikt gentemot sina medborgare för att skydda denna. Genom att bedriva handel med krigsmateriel kan en stat tillskansa sig vapen som kan användas för att slå tillbaka eller verka avskräckande mot hot från till exempel andra stater och terroristgrupper för att på så vis skydda sina medborgare. Med tanke på att vissa stater inte har möjlighet att producera vapen överhuvudtaget, eller producera vapen i tillräcklig mängd eller av tillfredställande kvalitet, är handel med krigsmateriel därför en viktig del av statens plikt att skydda sin medborgare. Argumentet slår på så sätt fast att vapen har en legitim funktion avseende statens plikt att garantera dess medborgares rätt till säkerhet, vilket även innebär att produktion av och handel med krigsmateriel kan rättfärdigas utifrån rätten till säkerhet.[36]

Eftersom Christensens argument slår fast att vapen har en legitim funktion i upprätthållandet av rätten till säkerhet gäller det även stater som ägnar sig åt handel med krigsmateriel trots att de har möjlighet att producera egna vapen. Om en stat till exempel söker komparativa fördelar genom att importera vissa typer av krigsmateriel och producera mer av andra typer, verkar det på samma sätt vara försvarbart enligt principen om rätt till säkerhet.[37] Men rätten till säkerhet kan likaså tillämpas för att identifiera vapenhandels moraliska begränsningar. Christensen menar att det utifrån rätten till säkerhet inte bör vara moraliskt försvarbart att ägna sig åt krigsmaterielhandel med förtryckande stater, som antingen nonchalerar sina medborgares rätt till säkerhet, eller till och med inskränker den. Detta eftersom den förtryckande staten kan använda vapnen gentemot sin egen befolkning eller andra länders befolkningar och på så sätt reducera deras säkerhet.[38]

Christensen slår därför fast att ”[n]är en stat beväpnar en sådan [förtryckande, författarens anmärkning] regim, främjar den,

och är därmed medskyldig till, den regimens brott."[39] Stater är av den anledningen nödgade att avstå från att ägna sig åt handel med krigsmateriel med förtryckande stater. Ett motargument till detta är att stater är moraliskt tillåtna att fullgöra plikterna gentemot sina medborgare även om det sker på bekostnad av medborgarna i andra stater, varför det är moraliskt tillåtligt att exportera krigsmateriel till en förtryckande stat om det stärker den egna säkerheten. Detta eftersom en stat behöver prioritera upprätthållande av rätten till säkerhet gentemot sina medborgare.[40]

Christensen ser två stora problem med motargumentet. Till att börja med utgör rätten till säkerhet inte en rätt att vara maximalt säker, och statens motsvarande plikt att uppfylla denna rätt är inte helt ovillkorlig. En rätt till maximal säkerhet ställer ett oproportionerligt krav på staten, varför det inte är rimligt att förvänta sig att den garanterar en sådan rätt. Att ha en rätt till säkerhet kan ge en rätt till rimlig nivå av säkerhet, men inte maximal säkerhet. "…[F]ör att visa att en rätt till säkerhet ålägger staten att sälja vapen till förtryckande stater, är det inte tillräckligt att visa att sådana affärer kommer att ha en positiv påverkan på säkerheten; snarare måste det visas att beväpnandet av förtryckande stater kan försäkra att människor garanteras en rimlig nivå av säkerhet…"[41] Christensen slår därför fast att staten endast kan avkrävas att uppfylla en viss typ av säkerhet om det är möjligt att åstadkomma på moraliskt tillåtliga sätt.[42]

Detta kan kallas *proportionalitetsargumentet*, eftersom det slår fast att det inte är moraliskt tillåtligt att exportera vapen om har de en oproportionerlig påverkan på rätten till säkerhet, sett till den skada den potentiellt sett skapar genom krigsmateriel-affär i jämförelse med den nivå av säkerhet den tjänar till att trygga. Det andra problemet med motargumentet kan bestridas med *begränsad skada-argumentet*. Christensen menar att det inte kan vara försvarbart att tillfoga obegränsad skada (eller risk) för att uppfylla rätten till säkerhet. Anledningen till detta är att det helt enkelt är "…otillåtligt att orsaka oskyldiga människor skada, även om orsakandet av sådan skada kan förhindra motsvarande skada från att drabba andra."[43] Christensen förklarar detta med ett exempel där ett barn kommer dö om hon inte får en hjärttransplantation; trots detta är det inte tillåtligt för hennes mamma att döda en annan människa och ge hjärtat till sin dotter. På samma sätt är det otillåtligt för en stat att tillfoga andra skada för att skydda sina egna medborgare från att orsakas samma typ av skada.[44]

För Christensen bedöms den moraliska tillåtligheten av att exportera krigsmateriel i relation till om det inskränker eller stärker rätten till säkerhet. Detta implicerar att den ena statens skäl att uppfylla denna grundläggande rätt kan gå ut över den andres, varför det kan vara otillåtligt för en stat att ägna sig åt handel med krigsmateriel. Till exempel manifesteras det i resonemanget om att en stat blir medskyldig om den exporterar vapen till en regim som förtrycker sin egen befolkning.[45] När Christensen argumenterar för att principen om rätten till säkerhet bör tillämpas för att identifiera krigsmaterielhandelns moraliska gränser utgör det *prima facie* ett övertygande resonemang. Vad som dock saknas är ett uttalat argument för att säljarlandet i en krigsmaterielaffär faktiskt har ett moraliskt ansvar för den skada som potentiellt sett tillfogas köparlandets medborgare till följd av affären, och att säljarlandet har ett moraliskt ansvar för att ta detta i beaktande.

Utan ett explicit argument som klargör säljarlandets moraliska ansvar, är de värden som identifieras i proportionalitets- och be-

gränsad skada-argumenten[46] irrelevanta och verkningslösa. Det måste således påvisas att säljarlandet har ett moraliskt ansvar gentemot köparlandets befolkning i det fall rätten till säkerhet kringskärs med hjälp av resurserna från en krigsmaterielaffär. I det följande kommer några beskrivningar av moraliskt ansvar i relation till utgörande av hot och skada uppvisas, varpå artikelns författare kommer återgå till Christensens resonemang.

Moraliskt ansvar

Helen Frowe beskriver att ”…en person är moraliskt ansvarig för att utsätta någon för ett hot om hon haft en rimlig möjlighet att undvika utgörandet av det orättfärdiga hotet, och om hon avsiktligt underlåtit att bruka den möjligheten.”[47] En agents *underlåtande* av möjligheten att inte utgöra ett orättfärdigt hot förstår Frowe som följande:

1) den som utsätts för ett hot (Offer) har en rätt att inte utsättas för skada,
2) agenten är införstådd med att handlingen kommer skada Offer,
3) agenten förstår att hon har andra handlingsalternativ som inte är orimligt kostsamma för hennes själv eller andra oskyldiga personer och som inte kommer skada Offer (eller utsätta Offer för lika kostsamma skador),
4) agenten väljer att inte utföra en av de alternativa handlingarna.[48]

Huruvida det finns en rimlig möjlighet att undvika utgörandet av ett orättfärdigt hot sker i relation till vilken typ av skada som kan åsamkas agenten om den väljer ett annat handlingsalternativ. Det innebär att en person kan förväntas att undvika utgörandet av ett orättfärdigt hot för att själv utsättas för en liknande typ av direkt hot, och att hon kan hållas moraliskt ansvarig om hon inte brukar den möjligheten. En person kan därför tillskrivas moraliskt ansvar om hon väljer att utgöra ett orättfärdigt hot, för att själv undvika skada.[49] Det är av den anledningen inte tillåtligt att döda en annan människa som i sig inte utgör ett hot för att själv undvika dödlig skada. Detta blir tydligt i tankeexperimentet *Tvång*:

> Skurk hotar att skjuta Gisslan. Om Gisslan väljer att skjuta Offer istället, kommer Skurk att skona hennes liv.[50]

Det verkar inte vara moraliskt tillåtligt för Gisslan att skjuta Offer för att själv klara livhanken. En rimlig möjlighet att undvika utgörandet av ett orättfärdigt hot kan alltså stå inför relativt stränga krav, eftersom en person kan förväntas ta emot dödlig skada för att undvika att åsamka någon annan samma typ av skada.[51] Frowe diskuterar även moraliskt ansvar i relation till förmedlad skada, vilket innebär det fall där en agents genom sitt handlande tillfogar en tredje part skada utan att själv utföra den. *Arg Fru* är ett exempel på detta:

> Fru försöker förföra Trädgårdsmästare. Trädgårdsmästare avvisar Fru som blir förnärmad och ljuger för Make om att Trädgårdsmästare våldtagit henne, för att Make ska döda Trädgårdsmästare. Make dödar Trädgårdsmästare.[52]

Även om Fru inte handgripligen tillfogat Trädgårdsmästare skada, verkar det som att hon agerat på ett otillåtligt sätt. Frowes slutsats är därför att en person kan bli moraliskt ansvarig för *förmedlad skada*, trots att det saknas en direkt kausal relation mellan hennes handlande och den skada som tillfogas tredje part – i det här fallet Trädgårdsmästare. Det är helt enkelt kontraintuitivt att tillstå att Fru inte bär något moraliskt ansvar för att Trädgårdsmästare har tillfogats skada.[53] Frowe menar alltså att en kausal förklaringsmodell – där en part tillfogar en annan part

skada och därmed tilldelas moraliskt ansvar – är otillräcklig eftersom en part även kan ha ett moraliskt ansvar för att ha agerat genom ombud och *medverkat till* skada.

En förklaringsmodell som beskriver moraliskt ansvar för förmedlad skada utan den kausala förklaringen finns att hämta hos Christian Barry och Gerhard Øverland. De gör en åtskillnad mellan att *tillåta, möjliggöra* och *utföra* skada. Vissa filosofer menar att möjliggörande endast är en form av tillåtande, varför de behandlar de två kategorierna likadant. Barry och Øverland menar dock att tillåtande handlingar är mindre moraliskt betungande än möjliggörande och utförande av handlingar eftersom de två senare *ger upphov till en kostnad*.[54] De förklarar att ”[e]n person ger upphov till en kostnad om hennes belägenhet, rörelse eller agens har sådana konsekvenser att en annan person kommer att berövas på något…”[55] Eftersom den som blott tillåter något att hända inte kan tillskrivas *agens*, alltså att den genom sina handlingar medverkat till att någon skadas, utmärker sig den tillåtande handlingen gentemot de övriga två kategorierna. Av den anledningen bör den som *tillåter* inte tillskrivas samma moraliska ansvar som den person som genom sina handlingar påverkar ett händelseförlopp och således *möjliggör* eller *utför* skada.

Vidare förklaras det att den som tillhandahåller medlen som andra tillfogas skada med (och har vetskap om detta) *möjliggör* skada.[56] Det står därför klart att såväl möjliggörande som utförande av skada i grunden är handlingar som inbegriper en persons agens och aktiva handlande i en situation, medan den tillåtande snarare är en utebliven handling. Eftersom en agent genom att ge upphov till en kostnad handlat på ett sådant sätt att en annan person berövas något – hennes liv, säkerhet eller allmänna välstånd – menar Barry och Øverland att möjliggörande och utförande handlingar bär på ”stringent ansvar”. Detta bör förstås som att agenten i väldigt hög utsträckning är begränsad av och bunden till ansvaret som föreligger samt att agenten kan förväntas ta emot relativt stora kostnader för att undvika att bryta mot det som ansvaret innebär.[57]

Barry och Øverlands förklaringsmodell kan förklara varför *Arg Fru* bär på ett moraliskt ansvar trots att hon inte handgripligen skadat Trädgårdsmästare; utan hennes handlande hade inte Trädgårdsmästare blivit berövad livet. Arg Fru har helt enkelt *gett upphov till en kostnad* genom att ljuga för Make, vilket får som konsekvens att Trädgårdsmästare tillfogas fysisk skada. På så sätt blir Arg Fru moraliskt ansvarig för att ha agerat genom ombud och *möjliggjort* skada.

Har stat$_S$ ett moraliskt ansvar gentemot stat vid en krigsmaterielaffär?

För att återgå till det ursprungliga problemet med Christensens argumentation, har det påpekats att den saknar explicita argument för huruvida ett säljarland faktiskt har ett moraliskt ansvar vid en krigsmaterielaffär. För att fylla denna lucka verkar Frowes beskrivning av moraliskt ansvar utifrån underlåtandet att bruka möjligheten att undvika utgörandet av ett hot vara hjälpsam.[58] Det verkar som att säljarlandet kan beskrivas som moraliskt ansvarig om en affär genomförs med en stat som använder resurserna från denna för att utgöra ett orättfärdigt hot, eftersom säljarlandet underlåtit en rimlig möjlighet att undvika att genomföra krigsmaterielaffären. Detta eftersom säljarlandet rent hypotetiskt har goda möjligheter att avstyra affären i det fall den misstänker att rätten till säkerhet kan inskränkas till följd av den.

Ett avgörande villkor för Frowes argument är dock att handlingen görs utifrån en förståelse om att handlingen i fråga kan leda till att någon skadas.[59] Möjligen kan det vara en försvårande omständighet för det gällande fallet, om situationen är sådan att säljarlandet inte kan tänkas veta huruvida dess handlingar medverkar till att utgöra ett hot med köparlandets befolkning. Beakta *Nykter Alkoholist*:

> Säljare har en pistol som hon vill sälja. Den enda spekulanten är Nykter Alkoholist, som har en historia av att vara våldsam när hon druckit. Nykter Alkoholist kan dock uppvisa bevis på att hon har gått 12-stegprogrammet och inte längre dricker eller är våldsam.

Såtillvida Säljare inte har någon rimlig anledning att misstro Nykter Alkoholist, verkar det inte finnas några egentliga skäl för Säljare att neka Nykter Alkoholist. Det kan tvärtom argumenteras för att nekandet av Nykter Alkoholist är ett inskränkande av hennes rätt till säkerhet (om det för argumentets skull förutsätts att ägandet av en pistol kan skydda hennes rätt till säkerhet). Säljare verkar inte handla på ett otillåtligt sätt och det verkar heller inte som att hon kan hållas ansvarig i det fall Nykter Alkoholist trots sin försäkran om motsatsen blir våldsam och tillfogar någon orättfärdig skada med pistolen. Men för vår ursprungliga fråga om säljarlandets ansvar vid en krigsmaterielaffär, är det förmodligen svårare att förutse framtida handlingar än i Nykter Alkoholist. Jämför *Ljugande Nykter Alkoholist* med *Nykter Alkoholist 2*:

> *Ljugande Nykter Alkoholist:* Säljare har en pistol som hon vill sälja. Den enda spekulanten är Nykter Alkoholist, som har en historia av att vara våldsam när hon druckit. Nykter Alkoholist uppvisar förfalskade bevis på att hon har gått 12-stegprogrammet och inte längre dricker eller är våldsam.
>
> *Nykter Alkoholist 2:* Säljare har en pistol som hon vill sälja. Den enda spekulanten är Nykter Alkoholist, som har en historia av att vara våldsam när hon druckit. Nykter Alkoholist uppvisar förfalskade bevis på att hon har gått 12-stegprogrammet och inte längre dricker eller är våldsam. Säljare vet att det är en lögn eftersom hon nyligen sett Nykter Alkoholist vara påverkad och våldsam.

I det första fallet kan Säljare ha en rättfärdigad tro på att Ljugande Nykter Alkoholist inte kommer att skada någon, eftersom hon inte har någon rimlig chans att veta att dokumenten är förfalskade. Hon kan således inte hållas ansvarig även om pistolen som hon säljer sedan används för att skada någon. I *Nykter Alkoholist 2* verkar det dock inte vara moraliskt tillåtligt för Säljare att låta affären gå igenom, eftersom Säljare i det fallet har vetskap om att hon möjliggör ett hot i det fall hon säljer pistolen till Nykter Alkoholist.

Det hävdades inledningsvis att Christensens argument prima facie var övertygande, men att resonemanget utelämnar en förklaring av ett säljarlands moraliska ansvar. Med grund i Frowes beskrivning av moraliskt ansvar menar jag dock att en krigsmaterielaffär kan göra säljarlandet moraliskt ansvarig om det bistår köparlandet med resurser som landet använder för att inskränka rätten till säkerhet, eftersom säljarlandet underlåtit möjligheten att undvika detta. Den försvårande omständigheten som blir uppenbar i *Ljugande Nykter Alkoholist* och *Nykter Alkoholist 2* är att ett sådant moraliskt ansvar utgår från huruvida det finns en förståelse eller en rimlig chans att förutse om handlingen i fråga faktiskt möjliggör skada i ett senare skede. För att kunna tillskriva en säljarstat ett moraliskt ansvar i och med en

krigsmaterielaffär är det därför nödvändigt att krigsmaterielaffären görs utifrån en rättfärdigad övertygelse om motsatsen (alltså att dess resurser inte kommer användas till att inskränka rätten till säkerhet). Christensens resonemang, som inte tar inte höjd för detta eftersom det heller inte ger någon explicit förklaring av ett säljarlands moraliska ansvar vid en krigsmaterielaffär, förstår jag som följande:

> Det är moraliskt tillåtligt för en stat att exportera krigsmateriel om och endast om en sådan affär gynnar rätten till säkerhet och kan företas på ett sådant sätt att de parter som berörs av krigsmaterielaffären garanteras en rimlig nivå av säkerhet.[60]

Jag menar att ett säljarland kan hållas moraliskt ansvarig i det fall resurserna från en krigsmaterielaffär används till att inskränka rätten till säkerhet eftersom det underlåtit bruka möjligheten att undvika utgörandet av ett sådant hot, men endast om säljarlandet haft en rimlig chans att förutse denna konsekvens. Därför bör Christensens slutsats skrivas om som följande, med mina ändringar i kursiverad stil:

> Princip$_1$: det är moraliskt tillåtligt för en stat att exportera krigsmateriel om och endast om en sådan affär gynnar rätten till säkerhet och kan företas *med en rättfärdigad övertygelse om* att de parter som berörs av krigsmaterielaffären garanteras en rimlig nivå av säkerhet.

Christensens argument bygger på premissen att staten har en plikt gentemot sina medborgare att upprätthålla deras rätt till säkerhet.[61] I föregående stycke har det dock slagits fast att säljarlandet i en krigsmaterielaffär även har ett moraliskt ansvar gentemot medborgarna i köparlandet, varför en krigsmaterielaffär hypotetiskt sett kan ställa en säljarstat inför konkurrerande plikter. De av statens plikter som i det här avseendet kolliderar är plikterna gentemot sina egna medborgare och den generella plikten att inte orsaka skada.

Pliktkollisionen och de konkurrerande plikterna

Shue menar som bekant att människor kan förvänta sig att samhället uppfyller tre plikter som motsvarar deras grundläggande rätt till fysisk säkerhet. Detta är att sociala arrangemang utformas för att (1) *undvika* berövandet av människors rätt till säkerhet, (2) *skydda* dem från att bli berövade på deras säkerhet och (3) *hjälpa* de som inte själva kan tillhandahålla sin egen säkerhet.[62] Det finns en grundläggande skillnad mellan de tre plikterna, som står i att (2) och (3) utgörs av *upprätthållande* av vissa sociala arrangemang som endast är nödvändig om (1) inkräktas på.[63] I den meningen är (1) en negativ plikt som endast kommer i fråga om rätten till säkerhet inskränks. (2) och (3) är således positiva plikter, som står i att återupprätta det som inskränkningen lett till. Min förståelse av Shues pliktbegrepp är att de tre motsvarande plikterna riktas mot medborgarnas egen regering och stat. Eftersom (1) är en negativ plikt, som endast står i att inte inskränka rätten till säkerhet, verkar den gälla även gentemot andra stater och deras medborgare. För det gällande syftet innebär det att den negativa plikten utgör en del av det moraliska ansvar som ett säljarland har i en krigsmaterielaffär gentemot medborgare i köparlandet.

Att säljarlandet handlar på ett moraliskt otillåtligt sätt om det bryter mot plikt (1) och inskränker rätten till säkerhet är i sig en trivial slutsats som ligger i linje med Christensens resonemang om att stater är förpliktigade till att inte ägna sig åt handel med förtryckande regimer.[64] Det står därför klart att säl-

jarlandet vid en krigsmaterielaffär har ett moraliskt ansvar att uppfylla (1)–(3) gentemot sina egna medborgare, samtidigt som det bör uppfylla (1) gentemot köparlands medborgare för att inte inskränka rätten till säkerhet. Med anledning av detta kan medborgarna i säljar- och köparlandet potentiellt sett missgynnas vid en krigsmaterielaffär genom att respektive stater inte har möjlighet att säkra deras rätt till fysisk säkerhet eller att de inskränker denna grundläggande rätt. En krigsmaterielaffär kan därför påverka rätten till säkerhet på följande sätt:

1) Genom att affären avslås; detta gör staten oförmögen att fullgöra plikterna gentemot sina medborgare. (Staten är lojal mot sina medborgare och rätten till säkerhet – här benämnt *lojal regering*).
2) Genom att affären genomförs; detta realiserar statens hot gentemot sina medborgare. (Staten är illojal mot sina medborgare och rätten till säkerhet – här benämnt *illojal regering*).

Om slutsatsen att en stat som säljer vapen till en illojal regering har ett moraliskt ansvar i linje med plikt (1) är trivial, är det än mer intressant att diskutera en säljarstats övergripande plikter. Eftersom den är förpliktigad att utföra (1)–(3) gentemot sina egna medborgare, men även (1) gentemot köparlandet som har en illojal regering, kan rätten till säkerhet hamna i konflikt. Det står till exempel klart att om köparlandet bedöms vara illojal bör affären hindras för att inte situation (ii) ska uppkomma, vilket dock kan göra att säljarlandet ställs inför situation (i). En sådan situation kan innebära konkurrerande plikter för en säljarstat som är i behov av att sälja en viss mängd krigsmateriel för att kunna upprätthålla säkerheten för sina medborgare, men som samtidigt har en plikt att inte beröva någon annan deras säkerhet genom att genomföra en krigsmaterielaffär med en illojal regering.

I samtliga exempel med Nykter Alkoholist stod Säljare helt fri att göra ett val utifrån sina egna moraliska överväganden. En försvårande omständighet är om agenten har konkurrerande plikter, som ställs mot dessa moraliska värden. Beakta *Bunker*:

> Familjefar har en familj som är instängd i en bunker och kommer svälta ihjäl om inte Familjefar lyckas spränga bort bunkerdörren. För att rädda sin familj måste Familjefar betala Galen Bombman att detonera en sprängladdning. Familjefar har skäl att tro att Galen Bombman kommer att göra en stor sprängladdning som kan skada oskyldiga människor som befinner sig i närheten av bunkern.

Även om Familjefar står inför ett svårt övervägande verkar det vara moraliskt tillåtligt att anlita Galen Bombman; intuitionen ger Familjefar ett visst spelrum att medverka till att andra människor tillfogas skada på bekostnad av att han måste rädda sin egen familj. Att det finns en viss tolerans för att Familjefar *måste* rädda sin familj kommer av att han har en plikt gentemot sina egna – här benämnd *tillgivenhetsplikten* – som är större än den generella plikt han har mot andra människor – *plikten att reducera lidande*. I *Bunker* inkräktar den senare på den förra. En rad viktiga implikationer följer av denna konflikt mellan plikter, där *proportionalitetsargumentet* och *begränsad skada-argumentet* identifierar två värden som spelar in.[65] Det första argumentet beskriver att överträdelsen av den ena plikten måste vara proportionerlig mot den som skyddas, och det andra argumentet visar att en sådan överträdelse inte kan motiveras om skadan är obegränsad (om flera människor skulle dödas till följd av detonationen i *Bunker* vore

det kontraintuitivt att tillstå att Familjefar har rätt att anlita Galen Bombman).

Det verkar dock som att tillgivenhetsplikten, vilket för ändamålet är detsamma som en stats plikt gentemot sina egna medborgare att upprätthålla rätten till säkerhet, är begränsad av plikten att reducera lidande i ännu större utsträckning än vad de två argumenten redogör för. Beakta *Inbrott*:

> Villaägare har läst i tidningen att det skett ett inbrott i en annan kommun i en annan del av landet där hon bor. Villaägare har inte några skäl att tro att just hennes hus kommer bli utsättas för inbrott, men bestämmer sig för att bygga en mur runt sitt hus som ska avskräcka inbrottstjuvar. För att kunna bygga muren måste Villaägare anlita Tjuvaktig Byggfirma, som kommer att använda pengarna från jobbet till att köpa en snabb bil som de ska använda när de gör inbrott i andra hus.

Den skada som villaägare möjliggör genom att anlita Tjuvaktig Byggfirma är proportionerlig med den skada hon skyddar sig själv ifrån; hon skyddar sig mot en eventuell fysisk överträdelse av hennes egen säkerhet genom att orsaka en liknande typ av fysisk överträdelse. Det verkar likaså som att hon skyddar sin rätt till säkerhet utan att tillfoga andra personer obegränsad skada eller risk. Trots detta verkar det, utifrån den information vi har om Villaägares anledningar och skäl, inte vara moraliskt tillåtligt för henne att anlita Tjuvaktig Byggfirma och möjliggöra den typen av skada som det innebär. Tillgivenhetspliktens begränsande värden i *proportionalitetsargumentet* och *begränsad skada-argumentet* verkar alltså inte kunna redogöra för moralisk otillåtlighet i *Inbrott*.

Anledningen till detta är att Villaägare handlar utifrån väldigt knapphändig information och utan ett rättfärdigt skäl för den skada hon möjliggör. Beakta istället *Inbrott 2*:

> Villaägare fått hotelser tillskickade sig med information om att ett inbrott kommer ske i hennes hus. Villaägare vill bygga en mur runt sitt hus som ska avskräcka inbrottstjuvar. För att kunna bygga muren måste Villaägare anlita Tjuvaktig Byggfirma, som kommer att använda pengarna från jobbet till att köpa en snabb bil som de ska använda när de gör inbrott i andra hus.

Skillnaden mellan *Inbrott 1* och *Inbrott 2* är att Villaägare i det senare fallet har ett rättfärdigat skäl – eller rättare sagt en rättfärdigad övertygelse om att det föreligger ett nödvändigt skäl – för att hon ska behöva ta till särskilda åtgärder för att kunna fullgöra tillgivenhetsplikten. Eftersom hon har anledning att tro att hennes familjs rätt till säkerhet är hotad har hon anledning att låta tillgivenhetsplikten inskränka på plikten att reducera lidande utifrån att hon uppfattar det som *nödvändigt*, varför hon agerar på ett tillåtligt sätt även om hon anlitar Tjuvaktig Byggfirma. Ett villkor som innefattar nödvändighet kan således göra det moraliskt tillåtligt att begränsa fullgörandet av en särskild plikt på bekostnad av en annan i händelse av att de hamnar i konflikt. Jag menar därför att i det fall tillgivenhetsplikten och plikten att reducera lidande hamnar i konflikt, finns åtminstone tre värden som inverkar på och begränsar plikten att reducera lidande. Dessa är *proportionalitet, det moraliskt otillåtliga i att tillfoga obegränsad skada* och *nödvändighet*.

Slutligen kan det konstateras att tillgivenhetsplikten och plikten att reducera lidande för vårt ändamål avspeglas i staters moraliska plikter, där den förstnämnda plikten representerar plikterna (1)–(3) gentemot den egna befolkningen och att den senare plikten är att betrakta som plikt (1) gentemot en köparstats befolkning. Av den anledningen kan det ovan anförda resonemanget föras

in den princip som formulerats. Den reviderade principen är som följande:

> Det är moraliskt tillåtligt för en stat att exportera krigsmateriel om och endast om en sådan affär gynnar rätten till säkerhet och kan företas *utifrån villkor om proportionalitet, nödvändighet och begränsad skada* samt med en rättfärdigad övertygelse om att de parter som berörs av krigsmaterielaffären garanteras en rimlig nivå av säkerhet.

Christensen hävdar att det är moraliskt otillåtligt att exportera krigsmateriel till förtryckande regimer och på så sätt *tillfoga* oskyldiga människor allvarlig skada, även om det görs med avsikten att skydda andra från motsvarande typ av skada.[66] Vi kan påminna oss om exemplet med en döende flicka vars mamma agerar moraliskt otillåtligt om hon dödar en annan människa för att ge hjärtat till sin egen dotter.[67] Argumentet verkar *prima facie* riktigt och grundas på samma intuitiva svar som i *Tvång*; det är helt enkelt inte tillåtligt att skada en annan människa för att skydda sig själv eller det egna från samma typ av skada. Jag kommer dock att argumentera för att det är en bristfällig analogi, då det inte är rimligt att betrakta vapenexport som en handling som inbegriper *utförande av* skada. Detta har viktiga implikationer för vilket moraliskt ansvar ett säljarland bör tillskrivas för genomförandet av en krigsmaterielaffär.

Att tillfoga eller möjliggöra skada

Den som dödar en annan människa för att rädda sig själv eller en närstående, som i Christensens exempel, *utför* en handling som leder till att orättfärdig skada tillfogas en oskyldig människa. Det verkar dock vara en orimlig beskrivning av den handling som är att sälja vapen till en illojal regering (härefter benämnd *handling X*). För att förstå varför benämningen är orimlig är det lämpligt att placera in de handlingar som leder till att skada tillfogas köparlandets medborgare på en tidslinje. När handlingen X har placerats in på tidslinjen står det klart att det slutgiltiga tillfogandet av skada sker *efter* handling X; och framför allt står det klart att det är köparlandet som *utför* skadan. Det kan därför konstateras att det inte verkar rimligt att beskriva handling X som att säljarlandet utför skada. En mer passande beskrivning är istället att säljarlandet *möjliggör skada* i handling X. Särskillnaden är inte enbart semantisk, utan har viktiga implikationer för vilket moraliskt värde eller ansvar handlingen tilldelas.

Barry och Øverlands analys är som bekant att möjliggörande och utförande av skada gör en agent skyldig till ett mer stringent, betungande ansvar för följderna av handlingen än den som blott tillåter det att hända.[68] Det står även klart att det finns en betydande skillnad gällande moralisk status för att möjliggöra respektive utföra skada. För att begripa skillnaden kan vi återgå till Frowes exempel *Arg Fru*. Eftersom Fru ljuger för sin man med avsikten att få honom att tillfoga Trädgårdsmästare skada, kan hon omöjligen nekas moraliskt ansvar för handlingen.[69] Intuitionen säger dock, och det med grund i vad de flesta rättssystem säger om till exempel mord respektive medverkan till mord, att Make bär ett mer stringent ansvar för Trädgårdsmästares död eftersom Fru endast ljugit (och därmed medverkat). I *Arg Fru* kan det tillstås att Fru *möjliggör* skada på Trädgårdsmästare, och Make bär ansvar för att *utföra* skadan. I linje med Barry och Øverlands analys, går Fru alltjämt inte fri från ansvar då hon satt Trädgårdsmästare i en avsevärt mycket sämre situation än han var innan.[70]

Såväl möjliggörande för, som utförande av skada kommer med ett stringent ansvar eftersom det *ger upphov till en kostnad*.[71] Det verkar dock finnas en skillnad mellan det moraliska värdet av de två handlingskategorierna. För argumentationens skull kommer jag benämna två agenter som *möjliggörandeagent* och *utförandeagent*, vilka har gett upphov till en kostnad i form av skada för en person. Min förståelse av respektive agents moraliska ansvar är att en utförandeagent kan förväntas ta emot större kostnader för att undvika att själv ge upphov till en kostnad, i jämförelse med möjliggörandeagenten. Anledningen till detta är att det, som Christensen konstaterar, inte är moraliskt tillåtligt att utföra skada på oskyldiga människor för att skydda det egna från motsvarande typ av skada.[72] En agent är helt enkelt förpliktigad att undvika att skada andra människor, varför hon kan förväntas uppbära vissa kostnader för att undvika att själv ge upphov till en kostnad för en annan part. Beakta *Armbrytning 1 och 2*:

> *Armbrytning 1:* Armbrytare vill att en person ska bryta armen, varför hon hotar att bryta Annas arm. Om Anna väljer att bryta Agnetas arm istället, kommer Armbrytare att skona Anna.
>
> *Armbrytning 2:* Armbrytare frågar Anna om hon får bryta Annas arm. Armbrytare har endast energi nog för att bryta en arm, och kommer att bryta någon annans arm om Anna säger nej.

Det intuitiva svaret av Armbrytning 1 bekräftar att det är moraliskt otillåtligt att skada en annan människa för att skydda sig själv från motsvarande skada; det är helt enkelt otillåtligt för Anna att bryta Agnetas arm i Armbrytning 1. Det kan därför beskrivas som att Anna kan förväntas ta emot en viss kostnad för att undvika den kostnad hon skulle ge upphov till genom att skada Agneta. Även om Anna vill undkomma Armbrytares våld verkar det helt orimligt att tillstå att hon skulle agera tillåtligt om hon tillfogade någon annan den typen av skada för att rädda sig själv. För tydligheten skull kan även en hypotetisk skadadeberäkning uppföras, där Anna i Armbrytning 1 kan förväntas ta emot en skada som motsvarar värdet 1 för att undvika att skada Agneta till ett värde som motsvarar 1. I Armbrytning 2 verkar det dock som att Anna agerar på ett moraliskt tillåtligt, för att inte säga rationellt, sätt om hon tackar nej till Armbrytares förslag. Detta trots att kostnaden hon ger upphov till (i den mening att hon möjliggör för att någon annan skadas) i Armbrytning 2 likafullt är en skada som motsvarar värdet 1.

Skillnaden mellan Annas roll för den skada som tillfogas i Armbrytning 1 respektive Armbrytning 2 är att hon är en utförandeagent i det första exemplet, och att hon är en möjliggörandeagent i det senare. Det står även klart att den skada som Anna förväntas ta emot i det första exemplet är större än i det senare (i det första exemplet bör hon ta emot en skada motsvarande värdet 1 för att agera moraliskt tillåtligt), samtidigt som Anna i det senare exemplet agerar på ett tillåtligt sätt även om hon tackar nej till Armbrytares förslag och möjliggör för en skada motsvarande värdet 1 på Agneta. Min uppfattning om att möjliggörande- och utförandeagenter bär på olika betungande moraliskt ansvar verkar därför vara riktig.

Den grundläggande anledningen till att en möjliggörandeagent inte kan förväntas ta emot lika stora kostnader som utförandeagenten är att de kostnader hon ger upphov till inte enbart kan förstås som hennes; möjliggörandeagentens handling hade inte lett till någon kostnad om inte utförandeagenten faktiskt handlat på ett sådant sätt att kostnaden uppstod.

Möjliggörandeagentens ansvar för den kostnad hon gett upphov till är mindre betydande än utförandeagentens, varför de kostnader hon bör ta emot för att undvika att skada tillfogas någon annan är mindre. Resonemanget om att *ta emot skada* och *kostnader* kan vara svårgripbart, men jag kommer att förklara det nedan. Beakta först *Järnaffär*:

> Vera jobbar i en järnaffär som säljer påkar, järnstänger och andra tillhyggen. Vandal kommer in i butiken och vill köpa ett järnrör. Vera har anledning att tro att Vandal kommer skada någon med tillhygget, men är rädd att själv bli skadad om hon nekar honom. Vera beslutar sig för att sälja järnröret till Vandal.

Det är riktigt att den skada som Vandal tillfogar någon med järnröret han köpt av Vera gör henne medskyldig eftersom hon möjliggör den skada som Vandal utför. Samtidigt verkar det vara moraliskt tillåtligt för Vera att sälja järnröret eftersom hon har en rätt till fysisk säkerhet, och således genomför affären för att inte utsättas för Vandals eventuella våld. I *Armbrytning* och *Järnaffär* har det således visats att det finns en skillnad mellan en utförandeagents och en möjliggörandeagent handlingar som har två tydliga implikationer. Till att börja med påvisar de att en utförandeagent bär ett mer betydande moraliskt ansvar än en möjliggörandeagent eftersom handlingen kan spåras tillbaka direkt till henne, samt av den anledningen att utförandeagenten ger upphov till den mest betydande kostnaden. För det andra implicerar det att en utförandeagent kan förväntas ta emot större kostnader än en möjliggörandeagent för att inte handla på ett moraliskt otillåtligt sätt.

Att ta emot en kostnad för att undvika att skada någon innebär den typ av skada som en agent bör acceptera gentemot sig själv för att inte skada någon annan. I *Armbrytning 1* måste till exempel Anna acceptera vissa kostnader i form av skada på sig själv för att undvika att tillfoga motsvarande skada på Agneta. Den avgörande skillnaden mellan den kostnad som en utförandeagent respektive möjliggörandeagent kan förväntas ta emot är att de är mindre betydande i den senare kategorin. Det kan formuleras som följande:

> Premiss$_1$: Det är moraliskt otillåtligt för en person att *utföra* skada på en annan person om skadan tillfogas med syfte att hindra motsvarande skada att tillfogas agenten själv.
>
> Premiss$_2$: Det är moraliskt tillåtligt för en person att *möjliggöra* skada på en annan person om skadan möjliggörs med syfte att hindra motsvarande skada att tillfogas agenten själv.

Anna i *Armbrytning 2* och Vera i *Järnaffär* utgör endast en del i händelsekedjan som leder fram till att någon skadas, och det är just den delen av händelsekedjan de kan förväntas bära ansvar för. Av den anledningen är intuitionen från *Armbrytning 1* helt väsentlig för att förstå skillnaden mellan utförande- och möjliggörandeagenten. I det fall Anna i *Armbrytning 1* väljer att bryta Agnetas arm, är hon inte längre enbart en länk i händelsekedjan, utan det som driver fram och *skapar* en kostnad (i form av en skada på Agneta). Även om det är kostsam för henne, är det helt enkelt moraliskt otillåtligt för henne att ge upphov till en sådan kostnad. Ur det perspektivet är det också helt rimligt att utförandeagentens moraliska ansvar och de kostnader hon kan förväntas ta emot för att handla på ett moraliskt tillåtligt sätt är större än för möjliggörandeagenten.

Christensen når slutsatsen att det inte är tillåtligt för en stat att tillfoga andra motsvarande typ av skada genom att genomföra en krigsmaterielaffär om det sker med syftet att skydda sina egna medborgare från samma

typ av skada.[73] Det står dock klart att utgångspunkten för detta resonemang är att ett säljarland i en krigsmaterielaffär har en sådan roll att den *utför* skada på köparlandet i det fall den illojala regeringen köper vapen och vänder dem mot sin befolkning. Min argumentation har dock lett fram till slutsatsen att säljarlandet är att betrakta som en agent som *möjliggör* skada i det fall köparlandet använder resurserna för att skada sin befolkning. Det betyder att säljarlandet har ett mindre betungande ansvar än köparlandet i det fall köparlandet ger upphov till en kostnad, och det betyder likaså att de kostnader som säljarlandet kan förväntas ta emot för att inte möjliggöra skada är lägre än köparlandets. Christensens slutsats, som jag argumenterat emot, förstår jag som följande:

Det är moraliskt tillåtligt för en stat att exportera krigsmateriel om och endast om det finns en rättfärdigad övertygelse om att den skada som utförs till följd av affären är mindre än den initialt förväntade skadan.[74]

Eftersom min argumentation har påvisat att ett av Christensen grundantaganden är felaktigt bör principen istället vara att:

> Princip$_2$: det är moraliskt tillåtligt för en stat att exportera krigsmateriel om och endast om det finns en rättfärdigad övertygelse om att den skada som *möjliggörs* till följd av affären *inte överskrider* den initialt förväntade skadan.

Den *initialt förväntade skadan* är den skada som köparlandet avser att skydda sig ifrån genom att genomföra affären. Om resurserna från affären ska användas för att skydda från en skada motsvarande värdet 1, är krigsmaterielaffären således endast moraliskt tillåtligt om den skada den möjliggör inte överskrider värdet 1. Den kritiske läsaren kan dock invända att en sådan skadeberäkning är missvisande och ger upphov till en alltför vidlyftig bedömning av de moraliska kraven för att exportera krigsmateriel. Detta eftersom det är moraliskt tillåtligt för säljarlandet att genomföra en krigsmaterielaffär vid tidpunkt *t* om det möjliggör lika stor skada som den förväntas skydda ifrån, trots att de resurserna som köparlandet tillskansar sig vid tidpunkt *t* kan användas för att tillfoga stor skada även vid en senare tidpunkt, vilket princip$_2$ inte redogör för. Den sammanlagda skadan från tidpunkt *t* och *t1* kan således överskrida den initialt förväntade skadan, vilket bör göra krigsmaterielaffären vid *t* otillåtlig. Princip$_2$ bör därför formuleras som följande:

Det är moraliskt tillåtligt för en stat att exportera krigsmateriel om och endast om det finns en rättfärdigad övertygelse om att den skada som möjliggörs till följd av affären inte överskrider den initialt förväntade skadan *över tid*.

De två principer som formulerats tjänar till att beskriva det sätt på vilket krigsmaterielexport bör företas för att vara i enlighet med rätten till säkerhet. Det finns dock anledningar att pröva dessa principer mot tillämpade, fingerade fall. Anledningarna till detta är i huvudsak att tillämpningen av principer mot icke-moraliska fakta kan generera praktiska slutsatser om den moraliska tillåtligheten av att exportera krigsmateriel, men det kan även fungera som korrektiv till de principer som formulerats. För ändamålet kommer följande modell av tillämpad etik att användas:

1) Moralisk princip
2) Redovisning av relevanta icke-moraliska fakta
3) Praktisk slutsats

För att modellen ska följas på ett riktigt sätt bör (3) följa logiskt av (1) och (2).[75]

Krigsmaterielaffär 1: fallet Ungerland

Ungerland är en relativt ung stat som varit självständig sedan början av 1990-talet. Landet är en parlamentarisk demokrati med regelbundna och fria val, men på senare år har kritik riktats mot det regerande Kadesz-partiet som påverkat landet i en alltmer auktoritär riktning. Rapporter visar till exempel att skyddet av minoriteters rättigheter är bristfälligt och att nedmonteringen av demokratiska institutioner har påbörjats av det regerande partiet.

Det verkar *prima facie* vara moraliskt tillåtligt att exportera vapen till Ungerland eftersom det inte finns några faktiska indikationer på att rätten till säkerhet inskränks, dessutom är landet en parlamentarisk demokrati med fria val som skyddar befolkningen. Princip$_2$ föreskriver dock att den skada som möjliggörs genom affären inte bör överskrida den initialt förväntade *över tid*, vilket innebär att krigsmaterielaffären är moraliskt tillåtlig om och endast om det går att ha rättfärdigad övertygelse om att det kan garanteras att resurserna från affären inte skapar större skada vid en senare tidpunkt. Vad det gäller Ungerland, som blivit alltmer auktoritärt i närtid, kan det till exempel tillstås att resurserna från krigsmaterielaffär 1 kan möjliggöra större skada under de sammanlagda tidpunkterna *t, t1* och senare. I det fall Ungerland använder resurserna från krigsmaterielaffär 1 vid ett senare tillfälle och tillfogar skada som är större än den initialt förväntade, står det till exempel klart att säljarlandet handlat på ett moraliskt tillåtligt sätt om det genomfört affären.

Med grund i Christensens slutsats om att det är otillåtligt att exportera krigsmateriel till förtryckande stater[76] verkar det dock vara moraliskt tillåtligt att genomföra krigsmaterielaffär 1 (även om landet visar auktoritära tendenser är det ännu inte en förtryckande stat), vilket verkar orimligt med tanke med den invändning som påtalats om den auktoritära utvecklingen i Ungerland. Det finns därför anledning att diskutera vilket typ av krav som kan ställas på den rättfärdiga övertygelsen som krävs för att det ska vara moraliskt tillåtligt att exportera krigsmateriel. Beakta *Posttraumatiskt stressyndrom 1* och 2:

> *Posttraumatiskt stressyndrom 1:* Vera jobbar i en järnaffär som säljer påkar, järnstänger och andra tillhyggen. Exmilisledare kommer in i butiken och vill köpa ett järnrör. Vera vet inte att Exmilisledare lider av posttraumatiskt stressyndrom som gör att han kan skada andra personer med järnröret i det fall han blir påmind om kriget han medverkat i.
>
> *Posttraumatiskt stressyndrom 2:* Vera jobbar i en järnaffär som säljer påkar, järnstänger och andra tillhyggen. Exmilisledare kommer in i butiken och vill köpa ett järnrör. Vera vet att Exmilisledare lider av posttraumatiskt stressyndrom som gör att han kan skada andra personer med järnröret i det fall han blir påmind om kriget han medverkat i.

I *Posttraumatiskt stressyndrom 1* har Vera ingen anledning att tro att Exmilisledare kommer att tillfoga varken henne eller någon annan skada vid tillfället för affären eller vid en senare tidpunkt eftersom hon omöjligen kan veta att Exmilisledare lider av posttraumatiskt stressyndrom som gör att han kan bli våldsam. Hon agerar därför på ett moraliskt tillåtligt sätt trots att hon potentiellt sett möjliggör skadan som Exmilisledare orsakar vid ett senare tillfälle, eftersom hon agerat utifrån en rättfärdigad övertygelse. I *Posttraumatiskt stressyndrom 2* är dock fallet ett annat, då hon har kännedom om hur Exmilisledare kan komma att agera vid en senare tidpunkt. Eftersom hon har skäl att

tro att hennes handling vid tidpunkt *t* kan komma att möjliggöra skada vid en senare tidpunkt agerar hon moraliskt otillåtligt om hon säljer järnröret till Exmilisledare.

Fallet påminner på flera sätt om exemplet med *Nykter Alkoholist*, med den avgörande skillnaden att Exmilisledare inte kommer att skada någon vid tidpunkten för affären (och möjligen inte heller vid en senare tidpunkt i det fall han inte blir påmind om kriget), vilket gör Veras vetskap om de framtida omständigheterna helt avgörande för den moraliska tillåtligheten av hennes handlande. Vad som dock är utmärkande för en krigsmaterielaffär är att det, vilket tidigare har konstaterats, innebär ett möjliggörande av fysisk skada som kan vara relativt stor. I såväl *Nykter Alkoholist* som *Posttraumatiskt stressyndrom* är den skada som möjliggörs relativt begränsad, varför det inte verkar rimligt att ställa speciellt stora krav på hur välgrundad hennes övertygelse är. I båda fallet verkar det räcka att Vera inte har någon anledning att tro något annat, vilket kan betraktas som ett *negativt antagande* i den meningen att hon utgår från information som *inte* ger henne anledning att tro att hon medverkar till skada. Om skadan som hon potentiellt sett kan möjliggöra är större, verkar det dock rimligt att kräva att hennes övertygelse är mer välgrundad än så. Beakta *Upplopp*:

> Vera jobbar i en järnaffär som säljer påkar, järnstänger och andra tillhyggen i en stad där det pågår ett upplopp som orsakat stor skada på oskyldiga medborgare. Vera förstår att i det fall hon säljer tillhyggen till uppploppsmakarna, kommer de använda redskapen till att förvärra uppploppet. Vera vet inte vilka upprorsmakarna är, varför hon väljer att sälja redskapen till alla som kommer in i järnaffären.

Eftersom Vera agerar utifrån ett negativt antagande om att hon *inte* har anledning att tro att hennes kunder är upprorsmakare och därför säljer redskapen till vem som helst, verkar hon agera på ett moraliskt otillåtligt sätt då hon underlåter möjligheten att undvika denna skada. Då Vera vet om att hennes handling sannolikt kan medverka till stor skada i *Upplopp*, kan det förväntas att den information hon agerar på ger henne skäl att tro motsatsen – nämligen att hon inte medverkar till denna skada. Beakta *Upplopp 2*:

> Vera jobbar i en järnaffär som säljer påkar, järnstänger och andra tillhyggen i en stad där det pågår ett upplopp som orsakat stor skada på oskyldiga medborgare. Vera förstår att i det fall hon säljer tillhyggen till uppploppsmakarna, kommer de använda redskapen till att förvärra uppploppet. Vera vet inte vilka upprorsmakarna är, varför hon väljer att endast sälja redskapen till personer som hon *vet* inte är upprorsmakare.

I *Upplopp 2* agerar Vera på ett moraliskt tillåtligt sätt när hon agerar utifrån ett *positivt antagande*, som *ger* hennes anledning att tro att hon inte medverkar till denna skada. Även i det fall någon av de kunder som Vera sålt till (utifrån information som bevisar att personen inte är en upprorsmakare) ändå medverkar till uppploppsmakarnas skada verkar det dock inte gå att tillskriva Vera moraliskt ansvar för detta eftersom hon haft en rättfärdigad övertygelse om motsatsen utifrån ett positivt antagande.

Posttraumatiskt stressyndrom och *Upplopp* innebär scenarion som till stor del liknar varandra, men på en punkt skiljer de sig avsevärt; i *Upplopp* vet Vera att situationen *sannolikt* innebär ett möjliggörande av relativt stor skada. I *Posttraumatiskt Stressyndrom* verkar det inte vara rimligt att ställa speciellt höga krav på hur pass välgrundad hennes övertygelse är om att någon, till ex-

empel Exmilisledare, inte kommer orsaka skada – detta eftersom scenariot är ett sådant att den generella sannolikheten är lägre än i *Upplopp*. Eftersom Vera har skäl att tro att uppploppsmakarna i *Upplopp 2* med stor sannolikhet kan orsaka stor skada, verkar hon agera på ett moraliskt tillåtligt när hon endast säljer tillhyggen till personer som hon vet inte är kommer medverka till skada. Resonemanget kan förstås som följande:

> Premiss$_1$: En handling som har låg sannolikhet att möjliggöra stor skada är moraliskt tillåtlig att genomföra om handlingen genomförs med ett negativt antagande om motsatsen.
>
> Premiss$_2$: En handling som har hög sannolikhet att möjliggöra stor skada är moraliskt tillåtlig att genomföra om handlingen genomförs med ett positivt antagande om motsatsen.

I *Posttraumatiskt stressyndrom 1 och 2*, och i *Uppror 1 och 2* påvisades det att huruvida en övertygelse är *rättfärdigad* bedöms i relation till den skada den potentiellt sett möjliggör och är avhängig *sannolikheten* för att handlingen faktiskt möjliggör skada, såväl vid tidpunkten för handlandet som vid en senare tidpunkt. Av den anledningen kan det konstateras att den rättfärdigade övertygelsen behöver vara mer välgrundad om handlingen 1) potentiellt sett möjliggör relativt stor skada och 2) med stor sannolikhet möjliggör skada vid tidpunkten för handlandet eller vid en senare tidpunkt. Eftersom en krigsmaterielaffär potentiellt sett möjliggör relativt stor skada menar jag att slutsatserna från de fyra tankeexperimenten är tillämpbara på exportfrågan, och att följande princip inrymmer resonemanget:

> Princip$_3$: Det är moraliskt tillåtligt att exportera krigsmateriel till en stat om och endast om en rättfärdigad övertygelse ger skäl att tro att staten i fråga inte inskränker rätten till säkerhet och inte heller kommer att göra det vid en senare tidpunkt.

För att återgå till den initiala problemformuleringen, om Ungerland som har blivit alltmer auktoritärt i närtid, kan det antas att landets auktoritära dragning sannolikt kan göra landet mindre lojalt till rätten till säkerhet över tid. Av den anledningen kan det tillstås att en krigsmaterielaffär med Ungerland med hög sannolikhet kan innebära ett möjliggörande av skada vid en senare tidpunkt, varför det enligt princip$_3$ och premiss$_2$ krävs ett positivt antagande om motsatsen för att affären ska vara moraliskt tillåtlig att genomföra. Informationen om Ungerland ger dock inte skäl att tro att rätten till säkerhet kommer att respekteras vid ett senare tillfälle, eftersom landet har en kort historia av demokrati och uppvisar begynnande brister i skyddet av vissa grupper. Det går därför svårligen att sluta sig till en rättfärdigad övertygelse om att staten kommer att respektera rätten till säkerhet även vid en senare tidpunkt; det finns däremot skäl att tro att rätten till säkerhet kan komma att inskränkas, varför bedömningen bör vara att det är moraliskt otillåtligt att genomföra krigsmaterielaffär 1.

Formulerandet av princip$_3$ och de två premisserna har möjliggjort för att avgöra moralisk tillåtlighet även utifrån framtida omständigheter där det finns en hög respektive låg sannolikhet för att möjliggöra skada. Till skillnad från en moralisk princip som enbart förevisar det moraliskt otillåtliga av att exportera vapen till en förtryckande stat, redogör mitt resonemang för en bedömning av en köparstat *över tid*, och sannolikheten för att staten i fråga kan komma att bli mer eller mindre lojala gentemot rätten till säkerhet.

Krigsmaterielaffär 2: fallet FSU

> Förenade Staternas-Unionen (FSU) är en federal republik vars konstitution ger ett omfattande och väl införlivat skydd av mänskliga och sociala rättigheter. FSU:s konstitution befäster maktdelningen mellan presidentens verkställande makt, kongressens lagstiftande roll och högsta domstolen. I praktiken erhåller högsta domstolen ett starkt oberoende, varför den har en viktig funktion i att tydliggöra och kontrollera att lagar och förslag från presidenten och kongressen sker i enlighet med konstitutionen. FSU har en generellt mycket hög levnadsstandard trots att landet har de högsta militära kostnaderna av alla världens länder. FSU bedöms vara en väldigt viktig partner till säljarlandet i krigsmaterielsamarbeten, såväl som en viktig handelspartner för såväl import som export av krigsmateriel.

Av informationen framgår att FSU är en väl etablerad rättsstat som garanterar ett starkt skydd av politiska, sociala och mänskliga rättigheter. Det framkommer heller inte några indikationer på att rätten till säkerhet inskränks eller att den kan komma att inskränkas i framtiden. Genom att genomföra krigsmaterielaffär 2 möjliggör därför säljarlandets för FSU:s upprätthållande av rätten till säkerhet, varför det kan tillstås att det vore moraliskt otillåtligt och en inskränkning av rätten till säkerhet att avslå krigsmaterielaffär 2. Av den förevisade informationen verkar det inte finnas något som tyder på en illojalitet gentemot rätten till säkerhet, eller något som går på kant med de tre formulerade principerna. Utifrån informationen om krigsmaterielaffären går det att forma en rättfärdigad övertygelse om att rätten till säkerhet inte kommer inskränkas, varför bedömningen bör vara att det är moraliskt tillåtligt att genomföra krigsmaterielaffär 2.

Krigsmaterielaffär 3: fallet FSU II

> Alltsedan andra världskriget har FSU intagit en särställning i internationell politik som inte sällan rönt stark kritik då landet varit delaktigt i konflikter, intervenerat i andra stater och blivit militära allianspartner med kontroversiella stater. FSU för bland annat ett krig i Ikar, som säljarlandet officiellt sett har fördömt och hävdat strider mot folkrätten. Internationella folkrättsgrupper har lämnat rapporter om tusentals civila dödsfall i Ikar efter FSU:s invasion, och Amnesty menar att FSU-ledda styrkor har begått brott mot mänskliga rättigheter genom att bland annat utföra utomrättsligt dödande och bryta mot förbudet om godtyckligt frihetsberövande. FSU vill göra en större order på bland annat artillerigranater, pansarvärnsvapen och granatgevär, av vilka de två senare har använts tidigare i FSU:s krig i Ikar.

Även om det i föregående exempel bedömdes vara moraliskt tillåtligt att exportera krigsmateriel till FSU, står det klart att en sådan bedömning kan variera utefter omständigheterna. Trots att FSU har ett starkt skydd för sina medborgares rättigheter, kan det till exempel vara moraliskt otillåtligt att genomföra en krigsmaterielaffär med dem om det finns en rättfärdigad, välgrundad övertygelse om att en annan situation föreligger där rätten till säkerhet kan komma att inskränkas. Vad det gäller krigsmaterielaffär 3 finns det tydliga indikationer på att resurserna från affären kan komma att användas för att tillfoga stor skada på civila i Ikar samt att det sätt på vilket FSU agerar i Ikar inskränker rätten till säkerhet då de till exempel medverkar till civila dödsfall och utomrättsligt dödande. Det står därför klart att krigsmaterielaffär 3 bör bedömas som moraliskt otillåtlig eftersom den möjliggör

för att inskränka rätten till säkerhet och orsaka stor skada.

En invändning är dock att säljarlandet har en särskild tillgivenhetsplikt gentemot sina medborgare, varför det är nödvändigt att genomföra krigsmaterielaffären med FSU som är en viktig partner i affärer med krigsmateriel. För att göra en sådan bedömning av det gällande fallet är det nödvändigt att undersöka vilken skada som är *proportionerlig*, detta eftersom princip$_2$ förskriver att den skada som möjliggörs inte bör överskrida den som säljarlandet ämnar skydda sig ifrån med hjälp av resurserna från krigsmaterielaffären.

Eftersom krigsmaterielaffär 3 möjliggör stor skada i form av dödligt våld, står det dock klart att affären endast kan bedömas vara tillåtlig om den skyddar från motsvarande eller större skada. Utifrån den information som getts om krigsmaterielaffär 3 verkar inte något sådant förhållande föreligga. Om säljarlandet till exempel genomför affären för att trygga sin egen materielförsörjning eller stimulera den egna försvarsindustrin, är handlingen oproportionerlig sett till den skada som den möjliggör. Det står därför klart att krigsmaterielaffär 3 bryter mot samtliga principer eftersom den möjliggör större skada än den initialt förväntade och inskränker rätten till säkerhet. Krigsmaterielaffär 3 bör därför bedömas som moraliskt otillåtlig att genomföra.

Krigsmaterielaffär 4: fallet Bralisien

Bralisien är en federal republik vars konstitution ger ett starkt skydd för medborgerliga, sociala och politiska rättigheter. På senare år har det dock rapporterats om ökat våld och marginalisering av kvinnor och minoritetsgrupper i landet, samtidigt som den ekonomiska ojämlikheten ökat. Internationella människorättsgrupper har riktat stark kritik mot polisvåldet i landet, och att utbredd korruption i praktiken gör att det råder straffrihet för polis och militär i landet. Bland annat Human Rights Watch har även uttryckt oro för att diskrimineringen av hbtq-grupper ökat efter Jani Papaneros tillträde till presidentämbetet. Bralisien betraktas som en viktig handelspartner för krigsmateriel, då landet under föregående år var säljarlandets största kund sett till kostnader.

Det verkar vara moraliskt otillåtligt att genomföra krigsmaterielaffär 4 med Bralisien då det finns starka indikationer på att rätten till säkerhet inskränks i flera avseenden. Till att börja visar det ökade våldet mot kvinnor och minoritetsgrupper på att det saknas en lojalitet gentemot rätt till säkerhet för alla grupper i samhället, men även det utbredda polisvåldet är en varnande faktor. En försvårande omständighet är dock att Bralisien är en viktig handelspartner för säljarlandet. En liknande invändning som i föregående fall kan därför tillstås, nämligen att krigsmaterielaffär 4 är viktig för säljarlandets militära materielförsörjning och att affären är nödvändig för att upprätthålla rätten till säkerhet.

Inte heller i detta fall verkar dock skadan som möjliggörs i Bralisien proportionerlig med den skada som säljarlandet ämnar skydda sig ifrån. Eftersom det finns starka indikationer på att rätten till säkerhet kringskärs i Bralisien är det således moraliskt otillåtligt att genomföra krigsmaterielaffär 4 för att till exempel trygga säljarlandets militära materielförsörjning. Detta ligger i linje med Christensens slutsats att en rätt till säkerhet inte är en rätt till *maximal* säkerhet;[77] även om krigsmaterielaffären skulle öka säljarlandets säkerhet är den moraliskt otillåtlig att genomföra om det möjliggör för att större skada tillfogas Bralisiens medborgare. Det är heller inte möjligt att sluta sig till en

övertygelse om att köparlandets medborgare garanteras en *rimlig nivå* av säkerhet, som princip$_1$ föreskriver. Bedömningen bör därför vara att det inte är moraliskt tillåtligt att genomföra krigsmaterielaffär 4.

Slutsatser

Studien har bedrivits med syftet att identifiera de principer enligt vilka krigsmaterielexport bör företas för att ske i enlighet med rätten till säkerhet. Utgångspunkten har varit Christensens resonemang om att rätten till säkerhet kan motivera krigsmaterielexport som ett sätt för staten att upprätthålla rätten till säkerhet, men att den grundläggande rätten även utgör en grund på vilken krigsmaterielexportens moraliska gränser kan utstakas.[78] Inledningsvis påpekas det att Christensen saknar ett explicit argument för att ett köparland kan tillskrivas ett moraliskt ansvar för den skada som köparlandet potentiellt sett utför. Jag argumenterar dock för att en krigsmaterielaffär kan göra en part moraliskt ansvarig eftersom den *underlåtit* bruka möjligheten att undvika den handling som i förlängningen kan leda till fysisk skada. Det slås dock fast att det endast är möjligt att tillskriva en part en sådant moraliskt ansvar om det finns en rimlig möjlighet att förutse att handlingen i fråga är ett möjliggörande av skada. I princip$_1$ benämns detta som att det krävs en *rättfärdig övertygelse* om att resurserna från krigsmaterielaffären inte kommer att användas för att inskränka rätten till säkerhet:

> Princip$_1$: det är moraliskt tillåtligt för en stat att exportera krigsmateriel om och endast om en sådan affär gynnar rätten till säkerhet och kan företas utifrån villkor om proportionalitet, nödvändighet och begränsad skada samt med en rättfärdigad övertygelse om att de parter som berörs av krigsmaterielaffären garanteras en rimlig nivå av säkerhet.

Krigsmaterielexport diskuteras även som en pliktkollision mellan tillgivenhetsplikten och plikten att reducera lidande, varpå det slås fast att det i vissa fall är tillåtligt att låta den förstnämnda inkräkta på den senare. Christensen identifierar två värden som inverkar på denna konflikt – proportionalitet och det moraliskt otillåtliga i att tillfoga obegränsad skada.[79] Utöver dessa konstateras det att även *nödvändighet* spelar in på pliktkollisionen, då det endast är tillåtligt att genomföra en affär om det är nödvändigt för säljarstatens upprätthållande av rätten till säkerhet.

I studien kritiseras Christensens förståelse av krigsmaterielexport som ett *utförande av skada*. Jag argumenterar för att det bör betraktas som ett *möjliggörande* av skada, vilket har viktiga implikationer för det moraliska ansvar en part bör tillskrivas för den typen av handling. En part som möjliggör skada (kontrasterat med den som utför skada) har ett mindre betungande ansvar för den tillfogade skadan och kan förväntas ta emot mindre betydande kostnader för att undvika denna handling. Argumentationen leder fram till följande princip och premisser:

> Premiss$_1$: Det är moraliskt otillåtligt för en person att *utföra* skada på en annan person om skadan tillfogas med syfte att hindra motsvarande skada att tillfogas agenten själv.
>
> Premiss$_2$: Det är moraliskt tillåtligt för en person att *möjliggöra* skada på en annan person om skadan möjliggörs med syfte att hindra motsvarande skada att tillfogas agenten själv.
>
> Princip$_2$: det är moraliskt tillåtligt för en stat att exportera krigsmateriel om och endast om det finns en rättfärdigad övertygelse om att den skada som möjliggörs till

följd av affären inte överskrider den initialt förväntade skadan över tid.

I studien diskuteras även hur formuleringen *över tid* bör tillfredsställas. Detta eftersom det rent hypotetiskt kan finnas indikationer på att rätten till säkerhet kan komma att inskränkas vid en senare tidpunkt än den för krigsmaterielaffären. För det uppkomna problemet är till exempel Christensens slutsats att det är moraliskt otillåtligt att exportera krigsmateriel till förtryckande regimer[80] föga hjälpsam. Min argumentation leder fram till att konstatera att den rättfärdigade övertygelsen (om att en handling inte medverkar till skada) behöver vara mer välgrundad om handlingen 1) potentiellt sett möjliggör relativt stor skada och 2) med stor sannolikhet möjliggör skada vid tidpunkten för handlandet eller vid en senare tidpunkt. Eftersom en krigsmaterielaffär potentiellt sett kan möjliggöra relativt stor skada formulerades följande premisser och princip$_3$:

> Premiss$_1$: En handling som har låg sannolikhet att möjliggöra stor skada är moraliskt tillåtlig att genomföra om handlingen genomförs med ett negativt antagande om motsatsen.
>
> Premiss$_2$: En handling som har hög sannolikhet att möjliggöra stor skada är moraliskt tillåtlig att genomföra om handlingen genomförs med ett positivt antagande om motsatsen.
>
> Princip$_3$: Det är moraliskt tillåtligt att exportera krigsmateriel till en stat om och endast om en rättfärdigad övertygelse ger skäl att tro att staten i fråga inte inskränker rätten till säkerhet och inte heller kommer att göra det vid en senare tidpunkt.

Följande praktiska slutsatser nås av de fingerade fallen:

- En krigsmaterielaffär bör genomföras om köparlandet bedöms vara lojal gentemot rätten till säkerhet, då det kan förväntas att resurserna från krigsmaterielaffären används för att skydda statens medborgare och den grundläggande rätten till säkerhet.
- Den moraliska tillåtligheten av en krigsmaterielaffär är avhängig fler omständigheter än statsskicket och huruvida den generellt sett uppvisar lojalitet gentemot rätten till säkerhet. Det konstateras även att en krigsmaterielaffär med en och samma stat kan bedömas olika beroende på omständigheterna, till exempel om det finns indikationer på att staten kan komma att använda resurserna från sagda krigsmaterielaffär till att inskränka rätten till säkerhet vid ett särskilt tillfälle.
- Även om en krigsmaterielaffär är nödvändig att genomföra för säljarstaten i den meningen att resurserna från den behövs för att säkerställa landets materielförsörjningsstrategi (och därmed dess upprätthållande av rätten till säkerhet) är den inte moraliskt tillåtlig om det möjliggör för att rätten till säkerhet kringskärs av köparlandet. Detta eftersom det inte är proportionerligt, och därmed inte förenligt med princip$_1$.

Författaren är statsvetare vid Försvarshögskolan. Han har studerat praktisk filosofi och undersöker moralens betydelse i säkerhetspolitiska frågor.

Noter

1. O'Connell, Robert: *Of Arms and Men: A History of War, Weapons, and Aggression*, Oxford University Press, Oxford 1989, s 22-23.
2. Engelbrecht, Helmut Carol och Hanighen, Frank Cleary: *Merchants of Death: A Study of the International Armaments Industry,* Dodd, Mead & Company, New York 1934, s 16.
3. Harkavy, Robert E: "The Changing International System and the Arms Trade", *The Annals of The American Academy of Political and Social Science,* vol 535 1994, s 17.
4. Christensen, James: "Weapons, Security, and Oppression", *The Journal of Political Philosophy,* vol 23 (1) 2015, s 24.
5. Ibid, s 26–27.
6. *Mission, Vision and Values,* Saab, 2020, *https://saabgroup.com/about-company/mission-vision-and-values/,* (2020-03-01), författarens översättning.
7. Shue, John: *Basic Rights*, Princeton University Press, Princeton 1980, s 21.
8. Op cit, Christensen, James, se not 4.
9. Ibid, s 29.
10. Frowe, Helen: *Defensive Killing,* Oxford University Press, Oxford 2014, s 2.
11. Frowe, Helen: "Collectivism and Individualism in the Ethics of War" i Brownlee, Kimberly; Coady, David och Lippert-Rasmussen, Kasper (red): *Companion to Applied Philosophy*, Wiley-Blackwell, New Jersey 2016, s 349-350.
12. Badersten, Björn: "Att studera det önskvärd – om värdeanalys och normativ metod", *Statsvetenskaplig tidskrift,* vol 106 (3) 2003, s 208.
13. Nagel, Jennifer: "Epistemic Intuitions", *Philosophy Compass*, nr 2 2007, s 796-798.
14. Climenhaga, Nevin: "Intuitions are Used as Evidence in Philosophy", *Mind,* vol 127 2018, s 69–104.
15. Bealer, George: "Intuition and the Autonomy of Philosophy" i DePaul, Michael och Ramsey, William (red): *Intuition: The Psychology of Intuition and Its Role in Philosophical Inquiry*, Rowman & Littlefield, Maryland 1998, s 210.
16. Eddebo, Johan och Sörhuus Mikael: "Intuition och emotion i filosofiskt forskningsarbete" i Stenmark, Mikael., Johannesson, Karin; Jonbäck, Francis och Zackariasson, Ulf (red): *Filosofiska metoder i praktiken*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala 2018, s 289.
17. *Begreppet krigsmateriel,* SOU 1989:66, s 35–36.
18. I "Guns, Food, and Liability to Attack in War" (*Ethics,* vol 120, 2009) för Cécile Fabre ett liknande, om än mer långtgående, resonemang. Fabre argumenterar mot en uppfattning inom krigsetiken om att civila som bidrar till krigsinsatsen genom att tillverka eller förse soldater med vapen kan förlorat sin rätt att inte bli dödade till följd av kriget, i jämförelse med de som lagar mat åt eller förser kombattanterna med sjukvård. Utifrån att såväl det första som det andra bidraget till kriget har en moralisk och kausal relation till att kombattanter orsakar skada på en tredje part, menar Fabre att civila av de båda kategorierna kan förlora rätten att inte bli dödade till följd av striden de bidragit till; de båda kategorierna kan betraktas som *direkt medverkande* till krigsinsatsen.
19. Op cit, Shue, John, se not 7, s 55.
20. Collste, Göran: *Inledning till Etiken,* 3 uppl, Studentlitteratur, Lund 2010, s 42, 55.
21. Ibid, s 58.
22. Op cit, Shue, John, se not 7, s 13, författarens översättning.
23. Ibid, författarens översättning.
24. Ibid, s 15–16, författarens översättning.
25. Ibid, s 19, författarens översättning.
26. Ibid, författarens översättning.
27. Ibid, s 31, författarens översättning.
28. Ibid, s 19–21.
29. Ibid, s 21.
30. Ibid, s 37–38.
31. Ibid, s 52–53, författarens översättning.
32. Ibid, s 55, författarens översättning.
33. Ibid, s 38.
34. Ibid, s 60.
35. Ibid, s 56.
36. Op cit, Christensen, James, se not 4, s 25-27.
37. Ibid.
38. Ibid, s 27–29.
39. Ibid, s 29, författarens översättning.
40. Ibid, s 29–30.
41. Ibid, s 31, författarens översättning.
42. Ibid, s 32.
43. Ibid, s 33, författarens översättning.
44. Ibid.
45. Ibid, s 29.
46. Ibid, s 31, 33.

47. Op cit, Frowe, Helen, se not 10, s 73, författarens översättning.
48. Ibid, författarens översättning.
49. Ibid, s 73–74.
50. Ibid, s 77, författarens översättning.
51. Ibid.
52. Ibid, s 134, författarens översättning.
53. Ibid, s 135–136.
54. Barry, Christian och Øverland, Gerhard: *Responding to Global Poverty: Harm, Responsibility, and Agency,* Cambridge University Press, Cambridge 2016, s 168-170.
55. Barry, Christian: "Harm, responsibility and enforceability", *Ethics and Global Politics,* vol 12 2018, s 78, författarens översättning.
56. Ibid, s 78.
57. Ibid, s 76.
58. Op cit, Frowe, Helen, se not 10, s 73.
59. Ibid.
60. Op cit, Christensen, James, se not 4, s 26,31.
61. Ibid, s 25.
62. Op cit, Shue, John, se not 7, s 52-53.
63. Ibid, s 60.
64. Op cit, Christensen, James, se not 4, s 29.
65. Ibid, s 31,33.
66. Ibid, s 29.
67. Ibid, s 31.
68. Op cit, Barry, Christian, se not 55, s 76.
69. Op cit, Frowe, Helen, se not 10, s 135.
70. Op cit, Barry, Christian, se not 55, s 90.
71. Ibid, s 78.
72. Op cit, Christensen, James, se not 4, s 33.
73. Ibid.
74. Ibid.
75. Tännsjö, Torbjörn: *Grundbok i normativ etik,* 2 uppl, Thales, Stockholm 2012, s 17.
76. Op cit, Christensen, James, se not 4, s 34.
77. Ibid, s 31.
78. Ibid, s 25, 27.
79. Ibid, s 31, 33.
80. Ibid, s 34.